

Erkeklğin Taşra Halleri: Van'da Eril Güç İlişkileri, Stratejiler ve İşbirlikleri.

Emin Sayır

Feminist Tahayyül, 4(1): 33-64.
(Araştırma Makalesi)

<https://doi.org/10.57193/FeminTa.2023.033>

Erkeklğin Taşra Halleri: Van'da Eril Güç İlişkileri, Stratejiler ve İşbirlikleri¹

Emin Sayır²

Öz

Erkek cinsiyet kimlikleri toplumsal olarak yaş, cinsellik, sınıf ve etnik köken gibi değişkenlere bağlı olarak inşa edilmektedir. Van'da erkek cinsiyet kimliklerine odaklanan bu araştırma, erkeklği; aşiret, cinsellik, erkekler arası güç ilişkileri ve yerel dinamikler gibi etkenler üzerinden tartışmayı amaçlamaktadır. Sosyo-kültürel beklentiler temelinde ortaya çıkan bu değişkenler üzerinden ele alınan erkekliklerin eril tahakküm, hegemonik erkeklik ve yapılandırılmış eylem kuramları çerçevesinde tartışılması planlanmaktadır. Nitel yöntem kullanılarak heteroseksüel ve eşcinsel erkeklerin söylemleri üzerinden incelenen erkeklik, taşra ilişkileri bağlamında ele alınacaktır. Erkek cinsiyet kimlikleri inşa edilirken geliştirilen erkekler arasındaki denetim, dışlama ve dayanışma pratikleri irdelenecektir. Bununla beraber, erkeklerin erkeklikler hiyerarşisinde konumlanmak veya diğer erkekler karşısında daha üst bir konuma yerleşmek adına gerçekleştirdikleri eril güç ilişkileri de tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Erkeklik, Taşra, Aşiret, Hegemonik erkeklik, Eril tahakküm.

¹ Bu makale Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde tamamlanan, "Doğu Taşrasında Erkeklik Halleri: Sessiz Ağlarla İşbirliği ve Eril Pazarlık" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Bu çalışmanın yapılmasında bilgisiyle bana rehberlik eden değerli tez danışmanım Prof. Dr. Çağlayan Kovanlıkaya'ya ve beni bu alanda çalışmam için cesaretlendirip desteğini esirgemeyen lisans hocam Doç. Dr. Selda Tuncer'e çok teşekkür ederim. Bu araştırmanın verilerinin toplanması için Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne etik beyanda bulunulmuş ve Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi ve Üniversite Senatosu'nun 24.05.2018 tarih ve 10 sayılı kararı ile etik onay alınmıştır.

² Sosyolog | eminsayr@gmail.com

ORCID: 0000-0002-0159-642X

Makale geliş tarihi: 11.12.2022

Makale kabul tarihi: 29.01.2023

The Provincial Forms of Masculinity: Male Power Relations, Strategies and Collaborations in Van

Abstract

Male gender identities are constructed in different forms depending on variables such as age, sexuality, class and ethnicity. This research focusing on male gender identities in the city of Van aims to discuss masculinity through factors such as tribe, sexuality, power relations between men and local dynamics. Masculinities considered through these variables that occurred based on sociocultural expectations are planned to discuss within the framework of theories of male domination, hegemonic masculinity and structured action theory. Having examined the discourses of heterosexual and gay men through qualitative methods, the practices of control, exclusion, and solidarity which are performed among men during the construction of male gender identities is examined. In addition, male power relations that men perform to be positioned in the hierarchy of masculinities or to settle in a higher position against other men will also be discussed in relation to power dynamics.

Keywords: Masculinity, Province, Tribe, Hegemonic masculinity, Male domination.

Giriş

Toplumsal cinsiyet ilişkileri ile üretilen erkeklik, tahakküm ilişkileri üzerinden inşa edilmekte ve konumlanmaktadır. Öyle ki erkeklik, iktidar ilişkileri ile birlikte tartışılmadığı sürece tam anlamıyla anlaşılammaktadır (Sancar, 2009). Toplumsal ve kültürel inşalar çerçevesinde erkek cinsiyet kimlikleri farklılıklar içermektedir. Bu anlamda tek bir erkek kimliğinden söz etmek mümkün olmadığı gibi, aynı kültür içerisinde dahi farklı erkeklikler var olabilmektedir (Connell ve Messerschmidt, 2005: 850). Erkeklik inşası yalnızca bireyin onayıyla değil aynı zamanda toplumsal onayla gerçekleşmektedir. Bu anlamda erkeklik, toplumsal onayı içerecek şekilde sürekli olarak inşa edilmesi ve kanıtlanması gereken bir yapıya bürünmektedir (Kimmel, 2013: 96). Dolayısıyla erkeklik sabit bir inşa olmaktan ziyade, tarihsel ve kültürel değişikliklere uğrayabilen bir konumda durmaktadır (Connell, 2019: 156).

Toplumsal cinsiyet tartışmaları içerisinde 1960'lı yılların sonlarından itibaren erkeklik çalışmaları farklı perspektiflerden disiplinler arası bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. İlk tartışmalar erkeklerin ezilmişliği ve ataerkil sistem içerisinde aldıkları ağır yükümlülükler çerçevesinde şekillenmiş ve eleştirel erkeklik tartışmalarına zemin hazırlamıştır. Akça ve Tönel'in (2011) aktardığı şekliyle 1970'li yılların başlarından itibaren üretilen eleştirel erkeklik çalışmaları üç aşama olarak ele alınabilir. İlk aşamada erkeklerin ataerkil sistem içerisindeki konumları sorunsallaştırılırken cinsiyet rollerine ve erkeklerin bu düzen içerisinde geliştirdikleri "güçlenme" pratiklerine odaklanılmıştır. 1980'li yıllara tekabül eden ikinci aşamada ise indirgemeci anlayışla aktarılan tek bir erkek cinsiyet kimliği olduğu düşüncesi terkedilerek, tüm erkeklerin ataerkil sistemden eşit yararlanmadığı düşüncesiyle erkekler arasındaki farklılıkların varlığına işaret edilmiştir (Bozok, 2009: 274). Bu aşamada hegemonik erkeklik kavramsallaştırmasının etkisiyle erkeklik yalnızca kadınların tahakküm altına alınması temelinde değil, aynı zamanda erkekler arasındaki iktidar ilişkileri üzerinden de analiz edilmeye başlamıştır. Son aşamada ise erkeklik ve farklı erkekliklerin yanı sıra aynı erkeğin farklı erkeklikler inşa edebileceği yaklaşımı öne çıkmıştır. Postyapısalcı kuramların etkisi ile

normatiflik, performatiflik ve cinsellik kavramları erkeklik inşası ile ele alınmıştır (Akça ve Tönel, 2011: 26).

Günümüzde ise erkeklik, disiplinler arası bir çalışma alanı olmakla birlikte çok farklı perspektif ve kuramlar etrafında tartışılmaktadır. Bu araştırma kapsamında erkeklik bir sınır ili olan Van'daki yerel dinamikler ve toplumsal değişkenler etrafında sorunsallaştırılmaktadır. Bu anlamda bu makale erkek cinsiyet kimliği inşasına ve erkekliği ele alan kuramlara yönelik bir tartışma ile başlamaktadır. Hegemonik erkeklik ve eril tahakküm kuramları aracılığı ile ele alınan erkeklik, yapısalcı eylem kuramı çerçevesinde tartışılmaktadır. Bir sonraki bölümde çalışmanın yöntemine odaklanılmakta ve örnekleme yönelik bilgiler aktarılmaktadır. Çalışmanın öncesinde Van'da eşcinsel erkeklik alanına yönelik yapılan gözlem ve kısa sohbetler ile elde edilen verilerde, eşcinsel erkeklerin heteroseksüel erkeklerle benzer bir erkeklik söylemi geliştirdikleri gözlenmiş ve bu nedenle her iki grubun inşa ettiği erkeklik kimliklerini birlikte ele almanın literatüre katkı sağlayacağı düşüncesiyle araştırma farklı cinsel yönelimlere sahip bu iki gruba odaklanmıştır. Bu bağlamda Van'da erkek cinsiyet kimliği inşasında belirleyici olan değişkenler, yerel dinamiklerle beraber heteroseksüel ve eşcinsel erkeklerin söylemleri ile analiz edilmiştir. Erkeklerin erkeklik temelinde inşa ettikleri ve erkekliğin devamlılığını sağlayan pratikler (işbirliği, denetleme, dışlama) takip eden bölümde ele alınmaktadır. Son bölümde ise Van'da inşa edilen farklı erkekliklerin iktidar ilişkileri ile üretilmesine ışık tutulmaktadır. Aynı zamanda erkeklerin iktidar ilişkileri içerisinde geliştirdikleri stratejiler de bu bölümde aktarılmaktadır.

Sosyo-Kültürel Bir İnşa Olarak Erkeklik ve İnşa Biçimleri

Erkek biyolojik cinsiyetine sahip olmak, erkek cinsiyet kimliği inşa etmek için tek başına yeterli değildir. Toplumsal ve kültürel beklentiler ile şekillenen erkek cinsiyet kimliği, biyolojik özelliklerin yanında erkeklerden performe etmesi beklenen davranış kalıplarını da içermektedir (Barutçu, 2013; Sancar, 2009; Yavuz, 2014). Bu beklenti nedeniyle erkek cinsiyetine sahip olan bireylerin toplum içerisinde erkekliklerini ispatlamak veya kabul

ettirmek için daimî bir çaba içerisinde olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Erkeklik, sürekli olarak kanıtlanması ve “gerçek erkekler” grubu tarafından onaylanması gereken bir konuma işaret etmektedir (Bourdieu, 2014: 70). Bu anlamda kesintisiz bir mücadele içeren erkeklik bireyde sabit olan bir yapıda değil aksine kaybedilme riski taşıyan ve nihai olarak varılamayan bir statü olarak karşımıza çıkmaktadır (Kandiyoti, 2013: 82). Yalnızca bir defa kanıtlanmanın yeterli olmadığı erkek cinsiyet kimliği, kanıtlandıktan sonra tekrar sorgulamaya tabi olan ve tekrar kanıtlanması gereken bir döngü içerisinde varlık bulmaktadır (Kimmel, 2013: 94). Erkeklik, erkekliğin vurgulanmasından öte kadınsılığın reddi temelinde kanıtlanmakta (Bourdieu, 2014: 71; Kimmel, 2013: 97) ve kanıtlanmayan erkeklik kadınsılığa yakın bir yerde durarak tahakküm altına alınma riskini de beraberinde getirmektedir (Bozok, 2015; Kepekçi, 2012).

“Daha çok erkek olanın” “daha az erkek olanı” tahakküm altına alması biçiminde varlık gösteren erkekler arası ilişkiler erkekliğin yalnızca kadınların tahakküm altına alınmasıyla inşa edilemediğini göstermektedir. Sosyo-kültürel bir inşa olan erkeklik toplum, kültür ve tarihe bağlı olarak farklı biçimlerde inşa edilebilmekte ve dönemsel beklentiler dâhilinde şekillenebilmektedir (Kimmel, 2013: 92). Sabit ve değişmez bir yapıda olmamakla birlikte, aynı toplum ve kültür içerisinde dahi farklı biçimlerde inşa edilebilmektedir; farklı yaş gruplarında farklı şekillerde deneyimlenebilmektedir (Sancar, 2009: 27-28). Erkeklik inşası ve erkeklikler arasındaki hiyerarşik konumlanma ise ırk, cinsellik, yaş, sınıf gibi birçok dinamik ile şekillenmektedir (Connell, 2019; Messerschmidt, 2019).

Eril olan lehine işleyen toplumsal cinsiyet ilişkileri, toplumsal yaşamın tümüne etki eden bir yerde durmaktadır Pierre Bourdieu’nün (2014) ortaya koyduğu eril tahakküm kuramı üzerinden bir yaklaşım erkekliğe yapı odaklı bir perspektiften bakmamıza olanak verir. Eril tahakküm kuramı, eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve sosyal yapı içerisinde kadın ve kadınsı olarak görülenlerin topyekûn bir biçimde tahakküm altına alınmasını sorunsallaştırmaktadır. Cinsiyet ilişkileri tahakküm eden kadar tahakküm edilenin de rızasını içerecek bir biçimde ortaya çıkmakta (Karaca, 2020) ve “devasa bir sembolik makina” gibi

işleyerek hayatın her alanına sirayet etmektedir (Bourdieu, 2014: 22-23). Tahakküm ilişkisi, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri üzerinden gerçekleşmekte ve bireylerin cinsiyetlerine bağlı olarak zaman, mekân, konum ve araçlarını şekillendirmektedir (Sancar, 2009: 190).

Gündelik hayattaki iş bölümünde etkili olan eril tahakküm cinsel iş bölümünde de etkili olmaktadır. Cinsellik, üstte olmak ve penetre etmek üzerinden bir mülkiyet veya sahip olma biçiminde spesifik ve agresif bir fiziksel edim olarak düşünülmekte ve gerçekleştirilmektedir. Öyle ki penetre etme rolü ile ilişkilendirilen erkek; arzuyu yaratan, dışa vuran ve düzenleyen olarak kabul edilmekte ve hazzı bu tahakküm ilişkisi üzerinden kadına haz verebilme duygusundan elde etmektedir (Bourdieu, 2014: 31-35). Bu tahakküm eşcinsel birlikteliklerde daha net görülebilmektedir, öyle ki aktif ve pasif arasındaki ilişki penetre etmenin gücü üzerinden gerçekleşmektedir ve erkeklige yönelik en büyük “hakaret” bu ilişkide sahip olunup becerilerek kadına dönüştürülmektir (Bourdieu, 2014: 35).

Eril imtiyazlar için sürekli olarak erkekliğini ispatlamak zorunda olan erkekler eril tahakkümün kurbanları da olmaktadır. Ek olarak, eril tahakkümün kurbanı olurken diğer erkeklerin erkeklik ispatlarını kontrol ederek erkekliğin sürekli denetleyicileri de olmaktadır (Bourdieu, 2014: 67–69). Erkeklik, ancak “gerçek erkekler grubu” olarak kabul gören erkeklerin kabul ve onayıyla meşruiyet kazanmakta ve böylece kırılğan bir yapı içerisinde imkânsız bir erillik idealine dönüşmektedir (Bourdieu, 2014: 69). Eril tahakküm içerisinde ikincil plana itilip aşağılanan eşcinsel erkekler de bu kuralları uygulayabilmekte, hatta efemine tarza tepki olarak en uç biçimde sergileyebilmektedirler (Bourdieu, 2014: 149). Dolayısıyla eril imtiyazlar ve erillik ideali tüm erkeklerde ortaklaşabilmekle birlikte, bu istekler belirli bedeller de içerebilmektedir.

Eril tahakküm üzerinden erkeklige bakmak, erkekliğı yapısal ilişkiler ağı içerisinde görüp anlamlandırmak adına büyük bir imkân tanısı da erkekliğı tek bir kimlik altında tartışması veya farklı erkekliklere dair bir göndermede bulunmaması anlamında kör bir nokta içermektedir. Eşcinsel erkeklik tartışılrsa da eşcinsel erkeklerin de eril tahakkümü

uygulayabilme potansiyeli vurgulanarak heteroseksüel erkeklerle benzer bir noktada birleştirilmektedir. Erkekliğin “gerçek erkekler grubunun” onay ve kabulüyle meşruiyet kazandığı söyleminin analizinde dahi bu grubun karşısında inşa edilen strateji ve “diğer” erkekliklere yönelik bir tartışmaya yer verilmemektedir. Bu bağlamda eril tahakkümün tüm erkekler tarafından eşit bir şekilde uygulandığı veya erkeklerin eril tahakkümden eşit miktarda yararlandığı minvalinde bir anlam ortaya çıkarma riski barındırmaktadır. Buradan hareketle eril tahakküm içerisindeki diğer erkeklikleri ve erkekler arasındaki tahakküm ilişkisini daha net görebilmek adına hegemonik erkeklik kuramına başvurmak son derece faydalı olacaktır.

Hegemonik erkeklik, iktidar ilişkileri ekseninde inşa edilen ve geri kalan tüm konumları tahakküm altına alan erkeklik konumu olarak tanımlanabilir. Bu konum sosyo-kültürel beklentiler zemininde şekillenmekte ve toplumda erkekliğe dair tüm özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu anlamda üst/ideal/alfa erkeklik olarak aktarılabilen hegemonik erkeklik, toplum tarafından idealize edilen erkeklik konumu olmakla birlikte, erkeklerin cinsiyet kimliği inşası ve davranışlarının nasıl olması gerektiğine de cevap vermektedir (Connell, 1998; 2019; Messerschmidt, 2019). Tahakküm ilişkisi içerisinde var olan hegemonik erkeklik, bir grup erkeğin güç kullanarak hegemonyayı eline alması biçiminde değil aksine karşılıklı rıza temelinde inşa edilmektedir (Connell, 1998: 246). Erkek cinsiyeti lehine olacak biçimde toplumsal cinsiyet ilişkilerini meşrulaştırdığı ölçüde dâhil olunabilen hegemonik erkeklik (Messerschmidt, 2019: 60) ataerkil sistem içerisinde eril otoriteyi kuran ve yeniden üreten yapıları analiz etme imkânı verir (Kepekçi, 2012: 76). Aynı toplum ve kültür içerisinde dahi farklı biçimlerde inşa edilebilen hegemonik erkeklik (Yüksel, 2013: 16) tarihsel olarak değişim ve dönüşüm geçirebilmekle beraber yerel, bölgesel ve küresel alanlarda çok sayıda hegemonik konuma işaret etmektedir (Messerschmidt, 2019).

Hegemonik erkeklik, diğer kadınlık ve hegemonik olmayan erkeklik biçimleriyle (suç ortağı, marjinal ve madun erkeklikler) daima ilişkili bir biçimde inşa edilmektedir (Connell, 1998: 245; 2019). Ataerkil düzende tahakküm ilişkisinin kurulduğu ilk cinsiyet elbette ki kadınlardır fakat erkeklik ancak diğer erkeklikler üzerinde de hegemonya kurarak egemen

erkeklik konumuna ulaşmaktadır (Cengiz, Tol ve Küçükural, 2004: 55). Hegemonik erkeklik ve karşısında inşa edilen diğer erkeklikler, belli konumlar üzerinden bu inşayı gerçekleştirmekte ve erkeklikler hiyerarşisi içerisinde konumlanmaktadır. Bu konumlar cinsellik, yaş, milliyet ve sınıf gibi kategoriler ile inşa edilmektedir. Ancak hegemonik erkeklik inşası için tüm bu kategorilerin aynı anda mevcut olması gerekmeyebilir, bazı durumlarda yalnızca bir veya iki kategori tek başına hegemonik inşa için yeterli olabilmektedir (Messerschmidt, 2019: 169). Eleştirel erkeklige dair ilk dönem çalışmalarında belirli özelliklerle (genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tam zamanlı bir iş sahibi) özdeşleştirilen hegemonik erkeklik (Sancar, 2009: 30), toplumda erkekler için idealleştirilen ve rol modelleri içeren konumu imlemektedir (Bozok, 2019; Connell, 2019). Bu anlamda hegemonik erkeklik hem her yerde hem de hiçbir yerde olan, her zaman her yerde hazır bir biçimde bulunan bir tanımlama içerisinde oturtulmakla beraber, zamanla görünmez olur, onaylanır ve kabul edilir (Messerschmidt, 2019: 204).

Eril tahakküm kavramının kadın ve kadınsı olarak görülenleri sistemli bir biçimde tahakküm altına alma süreci içerisinde ele aldığı erkeklik, hegemonik erkeklik kavramıyla beraber ele alındığında erkeklikler arasındaki iktidar ilişkileri ve stratejileri daha net görünür hale gelmektedir. Bu anlamda hem sistemli eril yapıyı hem de erkeklik inşasını görmek adına iki kavramı bir arada kullanmak son derece faydalı olacaktır. Eril tahakküme gönderme yapmasa da Messerschmidt (2019), benzer bir yol izleyerek hegemonik erkeklik kuramını yeniden formüle edip yapı üzerine düşünerek “yapılandırılmış eylem teorisini” geliştirmiştir. Hegemonik erkekligi hem her yerde olan hem hiçbir yerde olmayan bir konuma yerleştiren Messerschmidt (2019: 196-199), hegemonik erkekligin sosyal yapı içerisinde sosyal eylemler ile sürekli bir biçimde inşa edildiğini, aynı zamanda sosyal yapının da bu sosyal eylemlerden etkilendiğini aktarmaktadır. Eril tahakküm kuramında, erkeklerin yapının failleri ve kurbanları olduğu söylemine benzer olarak hegemonik erkekligin yapı tarafından belirlendiğine işaret edilmekte ve erkeklerin gerçekleştirdiği sosyal eylemlerle yapıyı inşa ettiği ifade edilmektedir.

Türkiye özelinde baktığımızda ise erkeklerin hegemonik erkeklığe ulaşabilmek için yukarıda belirtilen özellikleri taşıması gerektiği gibi, tamamlaması gereken bedensel ve toplumsal aşamalar da bulunmaktadır (Barutçu, 2013; Yavuz, 2014). Selek (2018: 19) bu aşamaları sünnet, askerlik, iş bulma ve evlilik olarak aktarmaktadır. Erkeklığın kabulü kadar korunması ve sürdürülmesine de dikkat çeken Sancar (2009), egemen erkeklik konumunun devamlılığının yasalar, devlet, ordu ve heteroseksüel aile gibi kurumlarca sağlandığını ve bu kurumların erkeklik ile olan ilişkisinin önemini vurgulamaktadır. Van'da erkeklığı ele bu makale ise, erkekliklerin yereldeki işleyişini ve inşa biçimlerini görmek adına önemli olmakla beraber, erkeklığın “taşradaki” izdüşümlerini pratik, gerilim ve tahakküm ilişkileriyle birlikte ele almaktadır.

Yönteme Dair Notlar

Bu araştırmada heteronormatif, ataerkil toplumsal düzen içerisinde erkeklerin cinsiyet kimliklerini nasıl ve hangi değişkenler üzerinden inşa ettiklerini, eşcinsel ve heteroseksüel erkeklerin inşa ettikleri cinsiyet kimliğinin benzerlik ve farklılıklarını, son olarak da erkeklerin erkeklik inşası dâhilinde toplumsal olarak hangi pratikleri gerçekleştirdiklerini anlayabilmek amacıyla nitel yaklaşım kullanılmıştır. Erkeklik tüm erkeklerin bildiği ve hayatın hemen hemen tüm alanlarında inşa edilen bir olgudur. Fakat erkeklerin zihinlerinde her zaman bir erkeklik tanımlaması bulunmaz. Bu araştırma için yapılan görüşmelerde de görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu erkeklığı tanımlamak yerine onu beklenti, sorumluluk ve görevler üzerinden açıklamaktadırlar. Bu çerçevede araştırmayı, görüşmecilerin erkeklığe yönelik bir farkındalık geliştirmedikleri düşüncesiyle fenomenoloji (olgu bilim) deseni yönlendirmiştir.

Araştırmada derinlemesine görüşme tekniği kullanılmış ve 28.05.2021- 09.07.2021 tarihleri arasında saha süreci tamamlanmıştır. Covid-19 pandemisinden kaynaklı olarak görüşmeler çoğunlukla açık alanlarda yapılmıştır. Eşcinsel görüşmecilerden bazılarının talebi (bu konuyu dışarda veya başka birinin duyabileceği bir yerde konuşmamak gibi) üzerine bazı görüşmeler ise evlerde/kafelerde/iş yerlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın verilerinin

toplantısı için Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne etik beyanda bulunulmuş ve Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi ve Üniversite Senatosu'nun 24.05.2018 tarih ve 10 sayılı kararı ile etik onay alınmıştır.

Görüşmecilerden izin alınarak görüşmeler kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Araştırma kapsamında 15 heteroseksüel ve 15 eşcinsel erkek görüşmeci ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak bir eşcinsel ve bir heteroseksüel erkek görüşmecinin ses kayıtlarının onarılamayacak biçimde hasar alması sonucu bu görüşmelerin verileri veri analizine dâhil edilmemiş, yalnızca görüşme esnasında yapılan gözlemlere başvurulmuştur. Toplamda 28 görüşmeden elde edilen verilere ek olarak görüşme esnasında ve tüm saha süreci boyunca gerçekleştirilen gözlemler de yapılan analize dahil edilmiştir. Her iki grubun verileri ayrı ayrı ele alınmış ve sonrasında bu veriler birlikte düşünülerek analiz geliştirilmiştir.

Araştırma kapsamında genç ve orta yaş erkeklerle görüşülmüştür. Heteroseksüel erkeklerde cinsel yönelim ve yaştan kaynaklı seçicilikten dolayı rastlantısal olmayan örneklem kullanılmıştır. Bu kişilerle randevu alınarak görüşmeler yapıldığı gibi, sahada direkt olarak araştırma ve araştırma konusu anlatılarak spontane görüşmeler de gerçekleştirilmiştir. Eşcinsel erkeklerde de benzer olarak cinsel yönelim ve yaş temelli bir seçicilik uygulanmış ancak eşcinsel erkeklerin cinsel kimliklerini gizli tutmaları ve sahaya ulaşmanın zor olmasından dolayı kartopu örneklem biçimi tercih edilmiş, anahtar kişilerle görüşmecilere ulaşılmıştır.

Araştırmaya dâhil olan heteroseksüel görüşmecilerin yaşı 18–40 arasında değişkenlik gösterirken, eşcinsel erkeklerin yaşı 23–49 arasında değişkenlik göstermektedir. Araştırmaya katılan aşirete mensup görüşmeci grubu toplamda 14 farklı aşiretten (22 görüşmeci) oluşmaktadır. Görüşmecilerin ve araştırmacının güvenliği düşünülerek görüşmecilerin mensup oldukları aşiretler numaralandırılmış olup, başlarına "A" harfi eklenerek kodlanmıştır. Herhangi bir aşirete mensup olmayanlar (5 görüşmeci) "X" ile kodlanırken, aşirete mensup olup aşiret belirtmek istemeyen (3) görüşmeciler yalnızca "A" ibaresi ile belirtilmektedirler.

Van'da Erkek Olmak ve Erkeklik

Toplumsal cinsiyet kimliği inşaları, bireylerin cinsiyeti nasıl algıladıkları ve ne şekilde tanımladıkları ile yakından ilgilidir. Bu bağlamda bu araştırma kapsamında görüşmecilerin kaç cinsiyet tanımladıklarına bakıldığında, katılımcıların yarısı (8 heteroseksüel ve 6 eşcinsel) ikili biyolojik cinsiyete vurgu yaparken, geri kalan yarısı (6 heteroseksüel ve 8 eşcinsel) ikiden fazla cinsiyet tahayyülü olduğunu belirtmektedirler. İkili cinsiyet rejiminin ötesinde tahayyülü olan görüşmeciler, bu fikirlerini hissiyat ve cinsel yönelimler ile açıklamakta ve var olan cinsel yönelim kadar cinsiyet olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu anlamda cinsiyet, eşcinsel ve heteroseksüel erkekler tarafından cinsellik temelinde ele alınmakta ve cinselliğin gerçekleştirildiği cinsiyet(ler) ile gerçekleştirilme biçimi üzerinden tanımlanmaktadır. Bir örnek şu şekilde takip edilebilir:

Ben yani tam şu an hepsini sayamam ama hepsine saygı gösteriyorum. Neyse erkek olsun, kız olsun, trans olsun gey olsun bunlar hani saygı gösteriyorum hepsine, onları ayrı bir cinsiyet olarak görüyorum. Çünkü onlar da yani onlar kendisi zaten isimlendirilmiş. Eğer yani aynı olsaydılar hiç isimlendirmezlerdi. Ben yani ayrı bir cinsiyet olarak görüyorum. (G6, 23, Heteroseksüel, A5)

İkili cinsiyet tanımlaması yapan görüşmeciler ise bunu fitrat, yaratılış özelliği ve Allah vergisi gibi nitelendirmelerle temellendirmektedirler. Görüşmecilerin kadın ve erkek cinsiyetini tanımlamalarına bakıldığında iki ve ikiden fazla cinsiyet tanımlayan her iki gruptan katılımcıların ortaklaştıkları görülmektedir. Her iki grup da kadın ve erkek cinsiyetini fizyolojik ve anatomik özellikler üzerinden tanımlamaktadırlar. Hormonal dengelerine de vurgu yapılan cinsiyetler; cinsel organ ve cinsellikte edinilen role istinaden penise sahip dölleyen erkek ve vajinaya sahip doğurgan olan kadın biçiminde tanımlanmaktadır.

Kadın doğurgandır, kadında olmayıp erkekte olan güçtür erkekte olmayıp da kadında olan şey duygusallıktır genelde, onda kadınlar daha baskın geliyor. (G4, 33, Heteroseksüel, A4)

Yani kadın ve erkeğin aslında farklılaştığı tek konu bence cinsiyet planı, biyolojilerimiz farklı. Fiziki özelliklerimiz farklı. Bunun dışında aynı beynimiz var, aynı kol iki kol iki bacağımız var. Her türlü eşit şart sadece bir tanesinde penis var, bir tanesinde vajina var. Hani bunun dışında bir farklılığı yok diye düşünüyorum. Sadece fiziki olarak ayrılıyoruz. (G23, 24, Eşcinsel, A)

Bu alıntıların yansıttığı şekilde, görüşmeler sırasında eşcinsel erkekler cinsiyet tanımlarını fizyolojik ve biyolojik farklılıklar üzerinden dile getirirken heteroseksüel erkekler bu tanımları daha çok güç ilişkisi ekseninde şekillendirmektedirler. Erkekler kalıplı vücut yapısı, güçlü, rasyonel ve kuvvetli gibi sıfatlarla aktarılırken, kadınlar daha çok naif, kibar ve ince bir vücut yapısına sahip olmak gibi niteliklerle aktarılmaktadır. Benzer bir noktaya vurgu yapan Sancar da (2009) kadınların daha şefkatli, pasif, duygusal gibi özelliklerle özdeşleştirildiğini, erkeklerin ise güçlü, akıllı, aktif gibi sıfatlarla nitelendirildiğini belirtmektedir.

Genel olarak bakıldığında iki ve ikiden fazla cinsiyet tanımlayan görüşmecilerin kadın ve erkek cinsiyetini tanımlarken aynı argümanlara başvurdukları görülmektedir. Cinsiyet her ne kadar hissiyat ve cinsellik temelli aktarılsa da tanımlamada fizyolojik ve biyolojik özellikler kullanılmaktadır. Bu bağlamda ikili biyolojik cinsiyete sadık kalarak bu cinsiyetler üzerinden farklı toplumsal cinsiyet kurguları gerçekleştirilebileceğine dair bir anlam elde edilebilmektedir. Lips'in de (2001) belirttiği üzere biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyeti tam olarak birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Daha önce ifade edildiği gibi, toplumsal onayın sağlanabilmesi ve erkeklik inşasının gerçekleşebilmesi için bazı toplumsal özelliklerin taşınması ve belli aşamaların geçilmesi gerekmektedir. Bu özellikler arasında heteroseksüel ilişki, hegemonik erkeklik inşasının en

belirleyici özelliği olarak öne çıkmaktadır (Connell, 1998; 2019). Yapılan saha araştırmasında Van'da da erkekliğin veya erkek olarak görülebilmeyen ilk koşulu, heteroseksüel ilişki olarak aktarılmakta ve heteroseksüel ilişki kurmayan erkeklerin erkek olarak görülmediği ifade edilmektedir. Her iki görüşmeci grubunun da ortaklaştığı bu koşul, bazen direkt olarak ifade edilmese de evlilik, aile kurmak gibi söylemlerle dile getirilmektedir.

Şöyle bir algı var tabii bir erkek cinsel ilişkiye giriyorsa erkektir, girmiyorsa değildir. Kadınlarla heteroseksüel ilişki, heteroseksüel yaşamdaki erkekler tırnak içinde adam gibi adamdır diyelim... Evlenince ve baba olunca erkek olunur, öteki türlü olunmaz bence. (G22, 24, Eşcinsel, A8)

Özellikle karşı cinse ilgisi olacak, yani bayanlara cinsel isteği olacak ki erkek olsun. Bu ilgi olmadığı sürece işte dediğim gibi eşcinseller ortaya çıkıyor. (G4, 33, Heteroseksüel, A4)

Bu anlamda erkeklik, heteroseksüel ilişki ile elde edilebilen bir konuma oturtulmaktadır. Böylece heteroseksüel biçimde bir iktidar pratiği olarak öne çıkan erkeklik (Oktan, 2008), daimî olarak heteroseksüel olmayan erkekler üzerinden varlık bulmakta ve tanımlanmaktadır (Şanlı, 2019). Bir diğer ifadeyle erkeklik, eşcinselliğin reddi temelinde homofobi üzerinden inşa edilmektedir (Kimmel, 2013).

Eşcinsel ve heteroseksüel görüşmecilerin erkeklik kabulü için sunduğu bir diğer koşul ise evlenmek/aile kurmaktır. Evlilik/aile kurmak, erkeklik görevi olarak aktarılmakta ve erkeklerin yaşamlarını bu aile birlikteliği ile sürdürmeleri gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Bu vurgu şu ifadelerden takip edilebilir:

Erkek olmak, sorumluluk sahibi olmak demektir. Çünkü doğduğum andan itibaren sorumluluk üstlenmiş oluyorsunuz. Nasıl bir sorumluluk dersin mesela evlilik gibi

bir sorumluluk. Evlenirsen evin erkeği olduğun için birçok şey senin üstünde kalmış oluyor. (G26, 23, Eşcinsel, X)

“Kötülüklerden” (evlilik dışı cinsel ilişki) koruyucu bir misyonla aktarılan evlilik, heteroseksüel ilişkiyi vurguladığı için erkeklığe yönelik sorgulamayı azaltıcı bir etkiyle aktarılmaktadır. Bu anlamda evlilik, erkeklığı kanıtlayıcı ve erkek olmamaya yönelik sorgulamayı azaltan bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır (Avşar, 2017; Yavuz, 2014). Evliliğe yönelik dikkat çekici nokta, eşcinsel erkeklerin de bu sorumluluğu tanımlaması, erkeklerin yaşamlarını evli olarak idame ettirmeleri gerektiğini ifade etmeleri ve bunu kendilerinin de hayata geçirmeleridir. Nitekim araştırmaya dâhil olan ve kendini eşcinsel olarak tanımlayan üç görüşmeci bir kadın ile evlenip boşanmış, biri ise halen evlidir. Bu bağlamda, eşcinsel erkekler heteronormatif aile yapısına bir eleştiri getirmedikleri gibi, bu yapıya uygun olarak evlenmekte ve bunun karşılığında ataerkil imtiyazlardan yararlanmaya devam edip erkekliklerini “ispatlayarak” erkekler dünyasına giriş yapmaktadırlar. Burada elbette bu evliliklerin toplumsal baskı sonucu gerçekleşmiş olma ihtimali olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Evlilik sonrasında ise erkeklığı ispatlayıcı bir koşul olarak çocuk sahibi olmak dile getirilmektedir. Belli bir süre çocuk sahibi olmamanın erkeklığı sorgulamaya açtığını belirten görüşmeciler, çocuk sahibi olmanın ve özellikle erkek çocuk sahibi olmanın erkeklığı pekiştirdiği söylemini geliştirmektedirler. Bir görüşmeci çocuk sahibi olma konusuna şu şekilde değiniyor:

Var, zürriyetini devam ettirmek istiyor pezevenk. Yani iktidarını perçinleştiriyor. Atıyorum hem de erkek bir çocuk olsa daha çok iktidar sağlamlıyor. Şimdi kız çocuğu onun duygusal boyutunu ...mm... şey yapıyor ...mm... perçinliyor orda bir ...mm... şey var pekiştirme süreci var. Erkek çocuğu da onun dış dünyaya karşı, sosyal çevreye karşı iktidarını ...mm... şey yapan bir noktada. (G27, 28, Eşcinsel, A13)

Bu anlamda ataerkil düzen içerisinde çocuk sahibi olmak penetre edebilme, kısır olmama ve soyu devam ettirebilme gibi göstergeler üzerinden erkeklige güç sağlamaktadır. Çocuk sahibi olmamak fizyolojik kusur ve cinsel yetersizlige işaret etmekte (Yürek ve Karaboğa, 2018: 969) ve baba olmak erkekleri “yeni yetmelikten” kurtararak erkekler dünyasına taşımaktadır (Bozok, 2018: 34-35). Erkeklige belirleyici bir diğer gösterge ise erkeklerin koruyuculuğu temelinde şekillenmekte ve erkeklerin başta aileleri olmak üzere, çevrelerindeki insanları koruması beklentisi ile ifade edilmektedir. Bu anlamda erkeklige aileyi koruma, sahip olduğu çocuklara iyi bir gelecek sunma, kendisi ve çevresindeki insanları kimseye muhtaç etmeme görevleri atfedilmektedir.

Ya bu toplumda erkek olmak çalışıp para kazanmak, evine bakmak, geçimini sağlamak, ailesini korumak, özellikle koruyucu bir baba, ebeveyn olmak [anlamına geliyor]. (G20, 30, Eşcinsel, A)

Erkeklerin görevleri ve yaşamlarını idame ettirme biçimlerine yönelik beklenti çerçevesinde aktarılan aileyi koruma gerekliliği, kişinin çevresinde bulunan insanları yönetmesi üzerinden gerçekleşen bir inşaya işaret etmektedir. Benzer bir inşaya dikkat çeken Aydın ve Atalay (2021: 55) erkeklerin aile kurmak ve aileyi koruyarak güçlü durmak üzerinden bir erkeklik inşa ettiklerini aktarmaktadırlar.

Toplumsal hayatı etkileyen ve Van’da yerel bir dinamik olan aşiretler de erkeklik inşasını etkilemektedir. Aşiretler bir cemaat yapısı olarak var olmakta ve erkekligin inşasında bir değişken olarak öne çıkmaktadır (Sayır, 2022: 69). Bu çalışma için yürütülen araştırmada her iki görüşmeci grubu aşiret ve erkeklige birbiri ile ilişkili bir biçimde aktarmakta ve aşiret ile erkekligin birbirlerine güç sağladığını vurgulamaktadırlar. Bu anlamda güçlü aşirete sahip erkek güçlü görünmekte, güçlü erkeklere sahip aşiret de güçlü kabul edilmektedir. Erkeklerin karşılaşma alanlarında erkeklik konumunu belirleyen bu döngü, erkeklerin aşiret mensubu olup olmamaları ile hangi aşiretten oldukları temelinde etkisini göstermektedir.

Eğer aşireti yoksa erkekten sayılmıyor. Aşireti yoksa zaten sıkıntı, bu sadece Doğu'da böyle. (G6, 23, Heteroseksüel, A5)

Şöyle, aşiret şey erkek aşirete güç sağlar bence. Ya çünkü yok, yani ikisi de birbirine güç sağlar aslında. Çünkü şöyle erkeği güçlü olan aşiret güçlüdür, aşireti güçlü olan erkek güçlüdür. Bence ikisi birbirine dengeli yani, doğru orantılıdır bu. (G17, 30, Eşcinsel, X)

Aşiret ve erkeklerin aşiretten aldığı güç. Çünkü zaten toplumda bir erkeklik düşüncesi erkeklik baskısı var zaten. Aşiret de devreye girince bu erkeklik baskısı daha fazla artıyor. Çünkü kendinden olmayan erkekleri aşiretten olmayan erkekleri bile ezebileceklerini düşünüyorlar. Hatta eziyorlar. (G16, 27, Eşcinsel, A2)

Aşiretler erkeklerin ne kadar erkek olduklarına vurgu yapan bir perspektiften aktarılmakla birlikte, bireylerin erkekliklerinin aşiret mensubiyeti ve hangi aşiretten olunduğu ile ilgili olarak değerlendirildiği görülmektedir. Erkekliğe dair görüşmeler sırasında aktarılan son aşama ise iş sahibi olmaktır. Her iki görüşmeci grubunun da dikkat çektiği iş sahibi olma, erkeklerin ekonomik olarak bir gelir sağlayıp kendileri ve çevrelerindeki insanları geçindirme sorumluluğu üzerinden aktarılmaktadır. Bu anlamda erkeğin çalışarak yaşamını sürdürmesi ve geleceği de düşünerek birikim yapması beklentisi öne çıkmaktadır.

Erkek zaten çalışıp, kazanıp, kendi parasını kazanıp ondan sonra kimseye muhtaç olmamak, kimseden medet ummamak [gibi beklentilerle karşılaşıyor], hovardalık peşinde olmayan [da buna eklenebilir]. Kendi kazandığını kendi harcayacak kimseye muhtaç olmayacak, kimseye ağız eğmeyecek; erkek o. (G7, 34, Heteroseksüel, A6)

Kendi kendisi ve ailesini geçindirebilecek bir şeye sahip olmalı bir iş sahibi olmalı. Yani ekonomik şeyi var, ailesi için bir gelecek kurma çabasında olmalı. (G21, 30, Eşcinsel, A12)

İş sahibi veya ekonomik gelir sahibi olmak, erkekliği sergileme imkânı sunarken, bu beklentiyi sağlamayanların erkek olarak görülemeyebilecekleri ve toplumsal baskıyla çalışmaya yönlendirilebilecekleri her iki görüşmeci grubu tarafından da belirtilmektedir. Bu durum işsizlik erkekler üzerinde bir baskı yaratmakta ve bazı psikolojik zorlukları da beraberinde getirebilmektedir (Türkoğlu, 2013).

Türkiye’de yapılan erkeklik çalışmalarında erkeklik inşası için önemle aktarılan askerlik ve sünnet aşamaları (Sünbuloğlu, 2012; Barutçu, 2013; Selek, 2018) bu çalışma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerde öne çıkmamıştır. Bir iki görüşmeci tarafından askerlik dile getirilse de bu, erkekliği belirleyici bir kıstas olarak değil, evlilik ve iş sahibi olmadan “halledilmesi” ya da “tamamlanması” gereken bir mesele olarak aktarılmaktadır. Aydın ve Atalay (2021), İzmir’de gerçekleştirdikleri çalışmalarında bu duruma dikkat çekmekte ve artık askerliğin erkekliği belirler bir konumda ele alınmadığını aktarmaktadırlar. Sünnet ise hiçbir görüşmeci tarafından dile getirilmemektedir. Buna değinen Özdemir (2019: 94-95), sünnetin de tıpkı askerlik gibi artık erkekliği belirleyici bir perspektiften aktarılmadığını ifade etmektedir.

Genel olarak bakacak olursak, Van’da inşa edilen erkeklik kimliklerinin eril tahakküm (Bourdieu, 2014) ve hegemonik erkeklik kavramlarının (Connell, 1998; 2019) işaret ettiği özellikler temelinde inşa edildiği görülmektedir. Toplumsal beklentiler çerçevesinde aktarılan erkeklik cinsellik, çalışma, evlilik, koruyuculuk, çocuk sahibi olma, güçlü olma, rasyonel olma ve aşiret mensubiyeti gibi özellikler üzerinden tanımlanmaktadır. Erkeklerin bu özellikleri yerine getirmeleri/sergilemeleri ile “hegemonik erkeklik inşası” gerçekleştirdikleri veya “gerçek erkekler grubuna” dâhil oldukları bu nedenle de erkeklikler hiyerarşisi içerisinde konumlandıkları görülmektedir. Eşcinsel ve heteroseksüel erkekler erkekliği tanımlama ve

aktarmada farklılaşmamakla birlikte eşcinsel erkekler, erkeklerin bu sorumluluklar içerisinde kendilerine alan yaratıp özgürleşmeye çalışmaları ve özgür olmaları gerekliliğine vurgu yapmaktadırlar.

Erkeklik Pratikleri: Dayanışma, Denetleme ve Dışlama

Erkeklik, eril imtiyazlar ile erkeklere sonsuz avantajlar sunsa da tüm erkekler bu imtiyazlardan ve ataerkil sistemden eşit derecede faydalanamamaktadırlar. Neredeyse hiçbir erkeğin deneyimleyemediği egemen erkeklik konumu bir “imkânsız iktidar” (Sancar, 2009) pratiği ve “nihai olarak varılamayan statü” (Kandiyoti, 2013) olarak şekillenmektedir. Bu bağlamda erkeklerin hegemonik konumu tam anlamıyla deneyimlemiyor olmalarına karşın neden erkekliği ve bu koşulları inşa etmeye devam ettikleri sorusunu sormak gerekir. Connell (2019) bu soruyu kadın ve kadınsı olanların tahakküm altına alınması çıkarında birleşen erkeklerin suç ortaklığı üzerinden açıklamaktadır. Hegemonik erkekliğin kendi konumu ile diğer erkeklerin konumunu da koruması ve diğer erkekliklere temsiliyet imkânı sunması, egemen konumun diğer erkeklerce de onaylanıp erkeklik inşa edilmesini sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, erkekler edindikleri avantajlara karşı tahakküm altına alınmayı kabul etmektedirler. Bunun yanında kendilerine verilen “sus payı” karşılığında egemen konumla suç ortaklığı temelinde bir cinsiyet kimliği inşa ederek, hegemonik erkekliği onaylamakta ve dolayısıyla erkekliğin devamlılığına katkı sunmaktadırlar (Kepekçi, 2012; Sancar, 2009).

Bu çalışma kapsamında elde edilen veriler incelendiğinde, erkeklerin belirli pratikler geliştirerek erkeklik inşa ettikleri ve bu pratikleri erkekliğin bir parçası haline getirerek erkekliğin devamlılığını sağladıkları görülmektedir. Erkeklik dâhilinde ilk gerçekleştirilen pratik, erkekler arası işbirliği ve dayanışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki görüşmeci grubunun da vurguladığı dayanışma erkeklerin birbirlerinin çıkarlarını koruma çabası yani suç ortaklığı üzerinden gerçekleştirilmektedir. İlk dayanışma biçimi dayanışmayı gizli tutmak üzerinden sağlanmaktadır. Görüşmecilerin büyük bir kısmı erkekler arasında bir dayanışma olmadığını veya erkeklerin yeterince işbirliği geliştirmediklerini belirterek, var olan

dayanışmayı azımsamakta veya “arada bir destek olmak” üzerinden açıklamaktadırlar. Ancak farklı sorular sorulduğunda, görüşmeciler bu söylemleriyle çelişmekte ve çeşitli dayanışma hikâyeleri anlatmaktadırlar. Dolayısıyla erkeklerin işbirliğini açıktan değil gizliden yürüttükleri çıkarımına varılabilir.

Eril tahakküm ilişkilerinin tüm sosyal ilişkilere sızması (Bourdieu, 2014) ile erkekler arası işbirliği görünmez bir hal alarak gündelik pratiğin sıradan bir parçası olarak görülmektedir. Dolayısıyla örgütlü işbirliği ve dayanışma hâlihazırda orada bulunmasıyla ve “zaten olması gereken oluyormuş” düşüncesiyle görünmez olabilir. Diğer yandan erkekler dayanışmayı açıktan yürütmek yerine gizli tutmayı tercih etmektedirler. Erkekler arası dayanışmanın görünmez kılınması, erkekleri toplumsal reaksiyonlardan korumakla birlikte işbirliğini de güçlendirmektedir. Bu anlamda erkekler arası işbirliği sessiz ağlar üzerinden ilerlemekte ve yaşamın her alanına nüfuz etmektedir. Bir görüşmeci şu şekilde bir ifade kullanıyor:

Yani bu aslında şöyle kadınlarınkinden farklı, yani kadınlar belli ederler gösterirler ama erkeklerinki biraz daha sessiz devam eden bir dayanışmadır. Hani bir hareketle, bir sesle, ufak bir sesle yani kadın mesela sohbet eder, konuşur vesaire bu şekilde güç verir diğerine. Ama erkekte öyle değildir. Daha birçok böyle sessiz ağlarla örülmüştür. Belli bir işareti, belli bir onayı vardır belki. O onay çerçevesinde birileriyle destek oluyorlar. (G23, 24, Eşcinsel, A)

Dayanışmayı işbirliği içerisinde görünmez kılmak ve dayanışma içerisinde değilmiş gibi bir dayanışma geliştirmek, bu dayanışmayı gizlemekte ve kuvvetlendirmektedir. Görüşmecinin ifade ettiği gibi, işbirliği öylesine gizli ve sessiz ağlarla gerçekleştirilmektedir ki, dayanışmanın olup olmadığı dahi sorgulanır bir hal almaktadır.

Kadınların karar alma mekanizmalarının dışında tutulmaları, sahada görülen bir diğer dayanışma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Van’da aşiret veya aile ile ilgili kararlar

alınırken kadınlar bu sürece dâhil edilmemekte ve kararlar erkeklerin tekelinde bulunmaktadır. Kimi durumlarda kadınlara danışılrsa dahi, kararlar son sözü bir erkeğin söyleyeceği biçimde alınmakta ve kadınlar karar mercii olmaktan elbirliği ile uzaklaştırılmaktadırlar. Her iki görüşmeci grubunun da aktardığı bu dayanışma, kadınların belirleyici olmalarını engellemek temelinde ortaya çıkmaktadır.

Mezitli aşiret büyükleri oluyor, o aşiretin ağası ya da büyüğü oluyor. Hepsi erkeklerden oluşuyor, bayanlar genelde bu meclise pek girmiyor. Orada o olay hakkında konuşuyorlar büyükler de orta yolu bulup o olaya bir çözüm buluyorlar. (G4, 33, Heteroseksüel, A4)

Erkeklerin kadınlara karşı birbirlerinin açıklarını korumaları diğer bir erkekler arası dayanışma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki gruptan katılımcıların aktardığı bu dayanışma, erkeklerin birbirlerinin yalanlarını, sırlarını ve suçlarını saklayarak kadınlara karşı işbirliği geliştirmeleri üzerinden ortaya çıkmaktadır. Görüşmeciler, buluşmaların gizlenmesine yardım edilebildikleri gibi, yakalanma durumlarında birbirlerinin suçlarını üstlendiklerini de ifade etmektedirler. Kendileri aynı şeyleri yaptıklarında yalnız kalmamak adına bu işbirliğinin geliştirildiğini aktaran görüşmeciler, suç ortaklığı çerçevesinde bir dayanışma gerçekleştirmiş olmaktadır.

Diğer bir dayanışma biçimi ise maddiyat temelinde şekillenmekte ve erkeklerin birbirlerinin erkekliklerini korumak adına zor durumlarda birbirlerine maddi destek sağlaması ile gerçekleştirilmektedir.

Görüşmeci: Dediğim gibi dayanışma, maddi manevi olarak yardımlaşma diyelim biz buna. İster istemez yani oluyor.

Ben: Hangi durumlarda yapıyorlar peki?

Görüşmeci: Genelde maddi olarak, bu maddiden kastım para vererek. (G7, 34, Heteroseksüel, A6).

Yalnızca heteroseksüel erkeklerin dile getirdiği bu dayanışma, erkeklerin maddiyat üzerinden erkeklik inşa edebileceği durumlarda (kadınlara hesap ödetmemek, maddi güç kullanarak üstünlük kurma gibi) erkekliğin sorgulanmasını engellemek adına yapılmaktadır.

Son dayanışma biçimi ise şiddet çerçevesinde aktarılmakta ve erkeklerin kavgalarda birbirlerini destekleyip, dayanışmaları gerektiği vurgulanmaktadır.

Yani ben çok analiz etmedim bunu ama gördüğüm kadarıyla dayanıştıkları en önemli şey, gördüğüm şey şu oluyor: iki grup varsa ya da işte aşiret arası bir sıkıntı varsa erkekler birbirlerine karşı tarafla kavga etmek için, savaşmak için, tartışmak için ya da güçlerini göstermek için, eğer birbirleriyle kötülere bile o an barışıp diğer gruba karşı birlik olurlar. (G16, 27, Eşcinsel, A2)

Her iki görüşmeci grubunun da önemle vurguladığı bu dayanışma, erkekliği belirleyici bir noktada durmaktadır. Öyle ki bu dayanışmaya dâhil olmayanlar erkek olmamak ile yaftalanmakta ve bu yafta ile kadınsılaştırılarak tahakküm altına alınmaktadırlar. Genel olarak bakıldığında ise gizliden ve sessiz ağlarla yürütülen dayanışmanın yalnızca bireysel çıkar etrafında değil, bütün olarak erkekliği koruma çıkarı çerçevesinde şekillendiği görülmektedir.

Denetleme erkeklik inşası sürecini sürekli olarak takip eden ve yönlendiren bir pratik olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkekler sosyal ilişkiler içerisinde daimî olarak denetlenmekte ve erkekliğe uygun davranarak doğru bir erkek cinsiyet kimliği inşa etmeye teşvik edilmektedirler. Erkekliğe aykırı hareket ettiklerinde “sen nasıl erkeksin?”, “erkek adam böyle yapar mı/davranır mı?” gibi söylemlerle erkeklikleri sorgulanarak “gerçek” erkek olmaya davet edilmektedirler. Dolayısıyla erkekler erkekliği riske atacak en ufak bir sapmada, söylem ve eylemler yoluyla “doğru olana” yönlendirilerek erkekliğin devamlılığı sağlanmaktadır. Erkekliğin daima hegemonik erkeklik (Connell, 2019) ve gerçek erkekler grubuyla (Bourdieu, 2014) ilişkili bir biçimde kanıtlanma durumu da sürekli denetime işaret etmektedir.

Yapılan saha araştırmasında denetim, bir erkeklik pratiği olarak aktarılmakta ve her iki gruptan görüşmeciler erkekliklerinin sürekli denetlendiğini hatta bazen hiç tanımadıkları insanlar tarafından dahi erkeklikleri ile ilgili direktifler aldıklarını belirtmektedirler. Denetleme pratiği ilk olarak erkeklığe yönelik beklentiler çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Yukarıda erkeklığe dair aktarılan beklentilerin karşılanmaması, bireyin erkekliğini sorgulamaya açmakla birlikte bireyler bu sorumluluğu alarak erkek olmaya teşvik edilmektedirler. Bir görüşmeci bu konuya değiniyor:

Kurallara uyman gereken çok şey var. Bunların hepsini sağladığında sırtın yere gelmez. Zaten sen varsındır, kabul görmüştür. Sen höst dediğinde istediğin her şeyi yapabilirsin. Yani yaparken bunun ufak bir tanesinde bile takılırsan senin varlığın sorgulanır. Sen bir kabul görmezsin ya da kabulün gücün biraz daha aşağıdadır. (G23, 24, Eşcinsel, A)

Denetleme pratiği, erkeklığe dair bir sorgulama zemininde ortaya çıksa da, istenen beklenti ve sorumlulukların tam anlamıyla yerine getirilmesi durumunda erkeklığı güçlendirebilmektedir. Toplumsal onay ile gerçekleşen bu güçlenme, erkeklığın kanıtlanmasından ileri gelmektedir. Bu anlamda erkekler onay ve denetleme üzerinden toplumsal beklenti ve sorumluluklar içerisinde hareket edebilecek biçimde sınırlandırılmakta ve erkek olmaya zorlanmaktadırlar.

Erkeklığe dair denetleme pratiğinin işlediği bir diğer durum da giyim ve kuşam olarak öne çıkmaktadır. Görüşmeciler, kişinin giydiği kıyafet üzerinden erkeklığinin sorgulanabildiğini vurgulamakta ve bu sorgulamanın erkeklik konumunu etkilediğini aktarmaktadırlar. Benzer bir vurgu yapan Bourdieu (2014: 125) giyim-kuşam tarzının erkeklerin toplumsal konumlarına gönderme yaptığını belirtmektedir. İki görüşmeci giyim konusunu şu şekilde ifade ediyor:

Benim kafamda Őu anda canlanan tek Şey bir erkek giyimine, kuŐamına dikkat etmeli, hal hareketlere dikkat etmeli. Yani saçına, sakalına dikkat etmeli. (G7, 34, Heteroseksüel, A6)

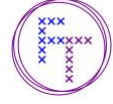
... böyle dıŐarıda gördüğüm zaman insanların ters ters bakıp da böyle kadın gibi giyinmeleri ve onlar kesinlikle adam olarak görürüm ne de başka bir Şey. (G18, 30, EŞcinsel, A10)

Bu anlamda erkeklerden giyim tarzlarını belirli sınırlar dâhilinde oluŐturmaları, kadın ve kadınsılığđ andıran kıyafet ve renklerden uzak durmaları ve kadınsı olarak algılanan belli davranıŐlardan kaçınmaları beklentisi öne çıkmaktadır. Cengiz, Tol ve Küçükural (2004) çalışmalarında buna dikkat çekmekte ve giyim-kuŐamın erkeklik inşasına etkisini aktarmaktadırlar.

Araştırma sahasında erkeklik inşası/performansı üzerinde denetimi sağlayan en önemli dinamiklerden biri aşiret olarak öne çıkmaktadır. Bireysel tanınırlığın yüksek olması ve aşiret mensubiyetinin bilinebilir bir konum olması hasebiyle; “X aŐiretinden biri bunu yapar mı?”, “X aŐiretinden birine bunu yapmak yakıŐır mı?” gibi söylemlerle denetim gerçekteşebilmektedir. AŞiret içerisinde özellikle ortak aşiret kurallarına uymamak; başka bir deyiŐle ortak dıŐman ve çıkara uyum sağlamamak denetimi beraberinde getirmektedir.

İŞte az önce dediğın kadınsal hareketleri sergileyemezsin. Delikanlı olacaksın. Bir kavga oldu mu geleceksin. Gelmesen senin men ederler vallahi. Yani başka ama aŐiretçiliğın iyi yönleri olduğu gibi kötü yönleri de var. Sana açıkça baskı diyelim. Bayağı bir baskı var. (G2, 19, Heteroseksüel, A2)

Kavgada direkt hani korkak damgası yersin. Hatta karđ gibi adam tabiri vardır. Öyle tabirlerle yüzleşmek durumunda kalırsın. Adın çıkar. (G14, 25, Heteroseksüel, A7)

Yukarıda da tartışıldığı gibi özellikle grup kavgalarına dâhil olmamak ve destek vermemek erkeklığı doğrudan sorgulamaya açmakla birlikte, kadınsılık yaftasını da beraberinde getirmektedir.

Erkeklığın sürekli izleniyor olması, erkeklere daima erkekliklerini tam anlamıyla sergileme ve hiçbir yerde gardını indirmeme mecburiyeti oluşturmaktadır. En ufak bir tökezlemede erkeklikleri sorgulanacak olan erkekler, her yerde tam, katı ve sert erkekliklerini inşa etmek durumundadırlar. Erkeklığı güçlendirici bir konum da alabilen denetleme pratiği, erkeklığı sergileyemeyen erkeklikleri tahakküm altına alarak dışlamaktadır.

Denetleme sonrası ortaya çıkan dışlanma pratiği, bireylerin yeterince erkek olamaması veya toplum dâhilinde beklentilere uygun bir erkeklik inşa etmemesi sonucunda gerçekleşmektedir. Söylem ve eylemler yoluyla gerçekleşen bu pratik, erkeklığın sorgulanmasıyla gerçekleşmekte ve dışlanan kişi, erkeklik dışında konumlandırılarak (kadınsılık gibi) tahakküm altına alınmaktadır. Dışlama ve tahakküm altına alma; aşağılama, görmezden gelme, yok sayma, eksik görme ve kadınsılıkla yaftalama gibi eylemler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Dışlama pratiği erkeklik inşası ve denetleme kısmında tartışılan beklenti ve sorumlulukların yerine getirilmemesi durumunda ortaya çıkabilmektedir. Özellikle aileye karşı olan sorumlulukların (aileye bakmak, kimseye muhtaç etmemek, korumak gibi) alınmaması ve şiddet temelinde dayanışmanın gerçekleştirilmemesi dışlanmaya yol açmaktadır.

Değinildiği gibi ilişkiyel bir kavram olan erkeklik ancak zıddı olan kadınlık üzerinden anlam kazanabilir ve tanımlanabilir (Bourdieu, 2014; Connell, 2019). Bu anlamda erkek cinsiyetinde olup kadın gibi davranmak, erkeklikte kabul görmezken cezalandırma ve dışlanmayı da beraberinde getirmektedir. Nitekim gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde dışlanma pratiğine maruz kaldığı görülen diğer grup efemine erkeklerden oluşmaktadır. Heteroseksüel görüşmeciler, efemine hareketler sergileyen erkekleri erkek olarak görmediklerini ve normalin dışındaki erkekler olduklarını aktarmaktadırlar.

Bilmiyorum ki sen yahu sen erkeksin yani sen zorla sen erkek tıraş olmuşsun. Hani hal hareketlerinin hepsi o adam gibi adamsındır. E niye kadın gibi davranıyorsun? En nefret ettiğim tipler. Ayollar, mayollar yemin ederim elimden gelse döverim ben o insanları. (G8, 24, Heteroseksüel, A7)

Efeminefobi temelinde ortaya çıkan bu dışlanma pratiği, çok sert bir yaklaşımla aktarılmakta ve fırsat bulunması halinde şiddete başvurulabilecek bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bazı durumlarda eşcinsel görüşmeciler de heteroseksüel erkeklerle benzer olarak efeminefobi temelinde bir dışlama pratiği geliştirmektedirler. Kadın gibi davranan veya efemine olan erkekleri normalin dışındaki erkek tanımına yerleştiren eşcinsel görüşmeciler, eşcinsel erkekleri de bu tanıma ve pratiğe dâhil etmektedirler.

Normalin dışındaki erkek yani... Kadın kendini erkek gibi hissedene, bunların normal bir hastalık olduğu söyleniyor. Ama yani hastalık dahi bile olsa böyle kadın gibi kıvırtmanın makyaj yapmanın, kadınsı davranış gibi şeylere gerek yok. (G18, 30, Eşcinsel, A10)

Eşcinsel görüşmeciler, efemine erkekleri eşcinsel olarak ele almakta ve “çok itici” oldukları söylemi üzerinden dışlamaktadırlar. Katılımcılar eşcinsel erkeklerin makul bir biçimde davranmaları gerektiğini vurgulamakla birlikte, giyim-kuşamdan başlayarak her şeye dikkat etmelerine yönelik beklentilerini de dile getirmektedirler.

Çok itici. Çok itici buluyorum. Yani itici olabildiğince uzak dururum. Yani bir gey olabilir, LGBTİ üyesi olabilir ama bu demek değildir ki kadın gibi davranacağı, şey anlamına gelmiyor. Olabildiğince mesela kendim gördüğüm zaman bazen görürüm çarşıda falan olabildiğince uzak durmaya çalışırım. Benim geçtiğim yoldan öteye geçmemeye özen gösteririm.

Ben: Niye?

Görüşmeci: Bilmiyorum bana çok ters geliyor. Hani bir erkek olabilir ama sonuç itibariyle erkek gibi davranmalı bence. (G21, 30, Eşcinsel, A12).

Her iki görüşmeci grubu da efeminefobi temelinde bir dışlama pratiği geliştirmekte ve aşağılamaya yönelik söylemlerle efemine erkekleri erkek olmayan bir konuma yerleştirmektedirler. Görüşmeciler söylemsel ve eylemsel olarak bu dışlamayı gerçekleştirmenin yanında, efemine erkeklerle aynı ortamı paylaşmak ve birlikte görünmek istemediklerini sıkça vurgulamaktadırlar. Buradan hareketle yukarıda ifade ettiğim bireysel tanınırlık tehlikesine karşın erkeklerin, efemine erkeklerle birlikte görünmek istemeyerek erkekliklerini sorgulamaya açmak istemedikleri sonucu çıkarılabilir. Benzer bir noktaya dikkat çeken Durgun (2010: 51), eşcinsel erkeklerin de efemine erkeklerle sosyalleşmekten uzak durduklarını ve eşcinsellerin efeminefobi temelinde efemine erkekleri dışladığını aktarmaktadır.

Sonuç Yerine: Farklı Erkeklikler, Güç ilişkileri ve Strateji

Erkeklik pek çok değişken üzerinden daimî olarak inşa edilen bir ilişkiler bütünüyle şekillendiği için tek bir erkeklik kimliğinden söz etmek mümkün görünmemektedir. Bu anlamda aynı toplum ve kültürler içerisinde dahi farklı erkeklik kimlikleri oluşmuştur (Connell ve Messerschmidt, 2005). Hegemonik erkeklik ve yapılandırılmış eylem kuramının vurguladığı üzere erkeklik kimlikleri, kadınlar kadar erkekler üzerindeki tahakküm ilişkileri içerisinde de inşa edilmektedir.

Bu araştırmanın bulguları incelendiğinde Van'da da egemen bir erkeklik algısı ve onunla ilişkili biçimde inşa edilen farklı erkeklik kimlikleri olduğu görülmektedir. Bu makale Van'da inşa edilen egemen erkekliğin belirli aşama, beklenti ve sorumluluklar temelinde inşa edildiğini iddia etmiştir. Her iki görüşmeci grubunun ortaklaştığı bu özellikler; kadın ve kadınsılığın tamamen karşısına konulanma, heteroseksüel ilişki geliştirme, iş sahibi olma,

aile kurma, aileyi koruma ve kollama, baba olma, çevresindeki insanları çekip çevirme (tahakküm ilişkisi içerisinde denetleme, yönlendirme) başkasına muhtaç olmama, çevresindeki insanları başkasına muhtaç etmeme, cesur olma ve aşiret mensubu olma şeklinde sıralanabilir.

Hegemonik erkeklik konumu ancak tüm bu beklentilerin karşılanması sonucu inşa edilebilmekte ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri meşrulaştırdığı ölçüde deneyimlenebilmektedir. Bunun yanında aşiret mensubiyeti erkekliğe güç sağlayan ve hegemonik konumu etkileyen bir yerde dururken, aşiret mensubiyeti olmayan bireyler yalnız, güçsüz ve köksüz olduklarına yönelik bir tanımlama içerisinde aktarılmakta ve marjinalleştirilmektedirler. Efemine erkekler ise sürekli olarak dışlanmakta ve ikincil konuma itilerek tahakküm altına alınmaktadır. Madun/tabii kılınan erkeklik konumu içerisinde yer alan efemine erkekler, efeminefobi nedeniyle aşağılanmakta ve yalnızlaştırılmaktadırlar. Olumlu erkeklik inşası ise hiçbir görüşmeci tarafından inşa edilmemekte ve aktarılmamaktadır.

Farklı erkeklik inşaları kadar, bu erkeklikler arasındaki eril güç ilişkileri de çalışmada göze çarpmaktadır. Katılımcıların dikkat çektiği bu güç ilişkileri aynı zamanda erkekliği belirleyici bir aktarımla sunulmaktadır. Güç ilişkileri üç farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. İlk olarak “fizyolojik güç” ekseninde ortaya çıkan bu ilişki, bireylerin fizyolojik yapılarını kullanarak diğer erkekler karşısında güçlü durmaları üzerinden aktarılmaktadır. Erkeklerin sahip olduğu uzuvların büyüklüğü ve bu uzuvları kullanımı güç ilişkisinde etkili olmakla birlikte, şiddet temelinde diğer erkekleri bastırmak üzerinden sergilenen performans, erkeklik konularını belirlemektedir. Diğer bir yandan “maddi güç” erkeklikleri belirler biçimde aktarılmaktadır. Erkeklerin sahip olduğu maddi varlıklar ve bunlar ile devşirdiği güç üzerinden aktarılan maddi güç, erkeklerin erkekliğini pekiştirerek karar alma mekanizmalarına (özellikle aşiret kapsamında) dâhil olmak gibi pek çok imkânı da beraberinde getirmektedir. Maddi güç, bu güce sahip olmayanları tahakküm altına almayı sağlamakta ve erkeklik hiyerarşisindeki konumu belirleyebilmektedir. Son olarak ortaya çıkan “çevresel güç” ise erkeklerin dâhil oldukları grup, aile veya cemaatin sağladığı güç üzerinden aktarılmaktadır. Erkeklerin dâhil

oldukları bu kurumlar ne kadar güçlü ise erkeğin de o kadar güçlü olduğu ve bu gücün erkekliği belirlediği vurgulanmaktadır.

Daha güçlü olanın daha az güçlü olanı tahakküm altına aldığı bu güç ilişkileri içerisinde erkekliklerini sorgulamaya açmak istemeyen erkekler belirli stratejiler geliştirmektedirler. Bu stratejilerden ilki “ortama ayak uydurma” olarak kendisini göstermektedir. Erkekler diğer erkeklerle karşılaşma alanlarında daha ağırbaşlı, oturmasına kalkmasına dikkat eden, “efendi” bir profil çizmekte ve ortamda bulunan diğer erkekleri taklit ederek erkekliklerini korumaya (veya sorgulamaya açmamaya) çalışmaktadırlar. “Sessizlik” geliştirilen bir diğer strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkekler özellikle erkek meclislerinde dinleyici bir konumda bulunarak herhangi bir fikir belirtmeyip tartışmalara katılmayarak, erkekliklerinin sorgulamaya açılmasından kaçınmakta ve sessiz olmak üzerinden bu stratejiyi geliştirmektedirler. Barutçu’nun (2015), erkeklerin, kadınların yanında geliştirdiğini aktardığı bu strateji burada erkekler arasında geliştirilmektedir. Son strateji ise “görünmez olma” biçiminde gerçekleşmektedir. Erkekler erkek meclislerinde en görünmeyecekleri yerlere geçerek veya köşelere sinerek görünmez olmaya çalışarak bu stratejiyi geliştirmektedirler. Sessizlik ile benzer biçimde suskunluğu içeren bu strateji, herhangi bir şekilde muhatap alınmama temelinde inşa edilmektedir.

Genel olarak baktığımızda, eşcinsel ve heteroseksüel erkeklerin toplumsal beklenti ve sorumluluklar üzerinden ataerkil zeminden beslenerek efeminefobi temelinde bir erkeklik inşa ettikleri görülmektedir. Birkaç noktada farklılaşmakla birlikte, her iki görüşmeci grubu benzer bir erkeklik inşası gerçekleştirmekte ve erkeklerin böyle olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bazı eşcinsel görüşmeciler homofobik bir yaklaşımla eşcinselliği de dışlasa da görüşmecilerin büyük çoğunluğu eşcinsellikten öte efemine hareketlere karşı bir tavır almaktadırlar. Erkeklerin erkek gibi davranması gerektiği ve eşcinselliğin efemine olmayı gerektirmediği söylemi üzerinden erkeklik maskülen bir tanımlama içerisine oturtulmaktadır. Öyle ki efemine hareketlere sahip erkeklerin tehdit, ciddiye alınmama, hakarete uğrama, dalga geçilme ve yok sayılma gibi ayrımcılıklara maruz kalarak sürekli aşağılandıkları, kendi

hareketlerini efemine olarak adlandıran/tanımlayan görüşmeciler tarafından dile getirilmektedir. Connell'ın (2019: 136) da vurguladığı üzere erkeklik ancak zıddı olan kadınlık ile ilişkisi üzerinden anlam kazanmakta ve inşa edilmektedir. Bu anlamda efemine erkeklerin her fırsatta dışlanmasıyla erkeklik inşa edildiği gibi, erkeklikte en ufak bir kadınsı tavra yer olmadığı söylemi sürekli vurgulanmaktadır.

Araştırmaya İlişkin Etik Bilgiler

Bu araştırmanın verilerinin toplanması için Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne etik beyanda bulunmuş ve Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi ve Üniversite Senatosu'nun 24.05.2018 tarih ve 10 sayılı kararı ile etik onay alınmıştır.

KAYNAKÇA

Akça, E. B. & Tönel, E. (2011) Erkek(lik) Çalışmalarına Teorik Bir Çerçeve: Feminist Çalışmalardan Hegemonik Erkekliğe. Erdoğan, İ. haz. *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil* içinde. İstanbul: Kalkedon Yayınları: 11-39.

Avşar, S. (2017) Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Tarihsel Rollerini Yitiren Erkekliğin Çöküşü: Küllerinden Yeni Erkekliğin Doğuşu. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2): 224-242.

Aydın, D. & Atalay, S. (2021) Hegemonik Erkekliğin İnşası: İzmir’de Daha Erkeklik. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 8(1): 47-65.

Barutçu, A. (2013) *Türkiye’de Erkeklik İnşasının Bedensel ve Toplumsal Aşamaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barutçu, A. (2015) Bir Erkeklik Stratejisi: Özel Alanda Eril Suskunluk. *Fe Dergi*, 7(1): 131-145.

Bourdieu, P. (2014) *Eril Tahakküm*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık

Bozok, M. (2009) Feminizmin Erkekler Cephesindeki Yankısı: Erkekler ve Erkeklikler Üzerine Eleştirel İncelemeler. *Cogito Dergisi*, 58: 269-284.

Bozok, M. (2015) Ataerkil ve Cinsiyetçi Erkeklikler, Erkeklik ve Erkekliklerin Eleştirisi, Profeminizm, Ben ve Kendim. Akaltun, A. haz. *Erkekler* içinde. Ankara: NotaBene Yayınları: 29-38.

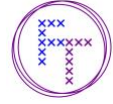
Bozok, M. (2018) Türkiye’de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık. *Fe Dergi*, 10(2): 31-42.

Bozok, M. (2019) Raewyn Connell ve Erkeklik Çalışmalarının Köşe Taşı Çalışması Olarak Erkeklikler. *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, 9: 199-205.

Cengiz, K., Tol, U. U. & Küçükural, Ö. (2004) Hegemonik Erkekliğin Peşinden. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 101: 50-70.

Connell, R. W. (1998) *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. Soydemir, C. çev. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Connell, R. & Messerschmidt, J. (2005) Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society*, 19(6): 829-859.

- Connell, R. (2019) *Erkeklikler*. Konukcu, N. çev. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Çelik, G. (2016) Erkekler de Ağlar:Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü. *Fe Dergi*, 8(2): 1-12.
- Demren, Ç. (2003) Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri. Akın, A. haz. *Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın* içinde. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları: 33-44.
- Durgun, D. (2010) Eşcinsel Mekanlar: Erkek Eşcinseller Arası İletişim. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, (12): 42-60.
- Kandiyoti, D. (2013) *Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınevi
- Karaca, N. (2020) Yeniden ve Yeniden Üretilen Eril Tahakküm. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (65): 405-416.
- Kepekçi, E. (2012) Hegemonik Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün mü? *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(11): 59-86.
- Kimmel, M. S. (2013) Homofobi Olarak Erkeklik: Toplumsal Cinsiyet Kimliğinin İnşasında Korku, Utanç ve Sessizlik. Bozok, M. çev. *Fe Dergi*, 5(2): 92-107.
- Lips, H. M. (2001) *Sex and Gender: An Introduction*. California: Mayfield Publishing Company.
- Messerschmidt, J.W.(2019) *Hegemonik Erkeklik: Formülasyon, Yeniden Formülasyon ve Genişleme*. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Oktan, A. (2008) Türk Sinemasında Hegemonik Erkeklikten Erkeklik Krizine: Yazı Tura ve Erkeklik Bunalımının Sınırları. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(2): 152-166.
- Özdemir, H. (2019) Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Erkeklik ve Kadınlık Algısı: Bir Alan Araştırması. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, (10): 90-107.
- Sancar, S. (2009) *Erkeklik:İmkansız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sayır, E. (2022) *Doğu Taşrasında Erkeklik Halleri: Sessiz Ağlarla İşbirliği ve Eril Pazarlık*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Selek, P. (2018) *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şanlı, A. S. (2019) Kültür Çalışmaları ve Feminizm Bağlamında Erkeklik Çalışmalarına Dair bir Literatür Analizi. *İmgelem Dergi*, 3(5): 287-304.
- Sünbuloğlu, N. Y. (2012) Militarist İktidarın Düğüm Noktası Olarak Erkeklik. *Varlık Dergisi*, 12(55): 14-20.
- Türkoğlu, B. (2013) Fay Hattında Erkeklikler: Çalışma ve İşsizlik Ekseninde Erkekliğe Bakış. *Mülkiye Dergisi*, 37: 33-61.
- Yavuz, Ş. (2014) İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihanı. *Milli Folklor Dergisi*, 26(104): 110-127.
- Yüksel, E. (2013) Bir Savaş Anlatısı Olarak Nefes: Vatan Sağolsun ve Hegemonik Erkekliğin Krizi. *Fe Dergi*, 5(1): 15-31.
- Yürek, N. & Karaboğa, F. A. B. (2018) Türkçe Ders Kitaplarında Hegemonik Erkeklik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3): 956-987.